

Hoop, wanhoop en moed

Hoe kun je nog schrijven over het thema 'hoop' in een situatie waarin machteloosheid en wanhoop iedere dag het nieuws beheersen? Waarin het enige antwoord op geweld nog meer geweld lijkt te zijn? Een situatie waarin de vraag lijkt te zijn één kant te kiezen en daarmee de andere kant te ontmenselijken. Dit waren de vragen die ik me stelde bij het schrijven van deze column.

In een aflevering van het programma Khalid & Sophie roert de journalist Joris Luyendijk, die langere tijd als correspondent werkte in het Midden-Oosten, dezelfde dilemma's aan.^[1] Hij benoemt het kiezen van één kant als de gemakkelijkste weg, maar tegelijkertijd word je daarmee deel van de polarisatie. Hoe het óók kan toont dezelfde uitzending. Een Palestijnse vader die zijn dochter verloor door het geweld maakte de keuze om zijn pijn en woede om te zetten in een positieve bijdrage. Zijn uitgangspunt daarbij was dat niemand nog de pijn zou moeten meemaken die hij meemaakt. Samen met een Israëliische vader, die ook zijn dochter verloor door het geweld, organiseren ze bijeenkomsten waarin Israëliische en Palestijnse burgers met elkaar in gesprek gaan. De deelnemers ontdekken daarin dat ze dezelfde pijn delen, wat een ontmoeting van mens tot mens mogelijk maakt. Er zijn veel meer van deze hoopvolle lichtpunten, maar ze halen zelden het nieuws.

Een werkelijke ontmoeting doorbreekt de keten van actie-reactie, wat Jessica Benjamin, een psycho-analytica, beschrijft als *Doer-and-done-to-dynamiek*: ik doe iets naar jou (jou wordt iets gedaan) en vervolgens doe jij weer iets naar mij.^[2] Deze actie-reactie-dynamiek is diep ingebed in onze cultuur en je zou kunnen zeggen dat oorlog daarvan de uiterste consequentie is aan de negatieve zijde van het continuüm. Het begint met elkaar als object benaderen, het eindigt met elkaar dehumaniseren, elkaar niet meer als mensen zien. Joris Luyendijk zegt daarom dat we 'harder moeten werken'. Ik versta dit als ruimte scheppen voor waar de ander vandaan komt, nieuwsgierigheid en betrokkenheid, ook al leidt dat soms tot een (heel)

'vergifenis is het laten varen van alle hoop om het verleden te kunnen veranderen'

ongemakkelijke spagaat. Er is een mooi verhaal over een Rabbi die twee mensen met een onderling conflict aanhoort. Hij luistert naar de een en zegt dan: 'Je hebt helemaal gelijk'. Vervolgens hoort hij de ander aan en zegt: 'Je hebt helemaal gelijk'. De vrouw van de Rabbi, die meeluisterde, zegt tegen haar man: 'Je kunt deze mensen toch niet allebei gelijk geven?' Waarop de Rabbi zegt: 'Vrouw, je hebt helemaal gelijk'. In de contextuele therapie heet dit 'meerzijdig loyaal'; kunnen we proberen de verschillende uitgangsposities te begrijpen, hoe gepolariseerd ze ook zijn?

Er zijn in de geschiedenis situaties waarin dit gelukt is. Het meest hoopvolle voorbeeld is de Zuid-Afrikaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie. Er werd volledige amnestie beloofd aan hen die in het kader van de apartheid misdaden hadden gepleegd, mits zij bereid waren daarover de waarheid te onthullen. Door de waarheid te spreken kon het verleden geheeld worden,

het werd niet meer ontkend. En de daders kregen hun menselijk gezicht terug. Een soortgelijk proces van waarheid en verzoening zag ik in een filmpje over een zelfhulpgroep in een Amerikaanse gevangenis waar zware delinquenten hun straf uitzitten.^[3] Eén van de gedetineerden verwoordt het zo: 'Vergiffenis is het laten varen van alle hoop om het verleden te kunnen veranderen'. Daar is hard werken voor nodig en veel moed. ■

BRONVERMELDING:

1. *Khalid & Sophie*. (25 oktober 2023). Ontmenselijken is het ergste wat we kunnen doen – Joris Luyendijk en Raoul Heertje over het Israëliisch-Palestijns conflict. BNNVARA. <https://www.bnnvara.nl/khalidensophie/videos/602244>
2. Benjamin, J. (2017). *Beyond Doer and Done To: Recognition Theory Intersubjectivity and the Third*. Routledge.
3. *Dokter Ruben*. (15 oktober 2023). Verenigde Staten: De cirkel. (Seizoen 1, aflevering 1). VPRO. https://www.npostart.nl/dokter-ruben/15-10-2023/VPWON_1325203